

Český účetní historik a teoretik Hugo Raulich (1866 – 1940)[#]

Miloslav Janhuba^{*}

Děje minulé, pokud je máme zaznamenány ve zprávách pamětníků, anebo jsme je s větší či menší přesností rekonstruovali na základě nepřímých indikací, tvoří jeden souvislý proud života a práce, která předcházela našim dnům. Ve vztahu k účetní nauce v dějinách sluší se připomenout letošní dvojí kulaté výročí, spojené se jménem českého účetního historika a teoretika, vládního rady prof. **Hugo Raulicha** (1866 – 1940).

Na letošek připadá jak 70. výročí publikace jeho originálního českého překladu *„Pojednání o počtech a zápisech“* Luky Pacioliho z roku 1494¹, tak také 70. výročí jeho úmrtí.

Raulichův český překlad Pacioliho má zároveň to privilegium, že je **prvním v tisku publikovaným** českým zněním *„Pojednání“*, i když základem jeho knižního vydání v roce 1940 je až několikátá verze textu, na kterém Raulich pracoval od svých studentských let.

Hugo Raulich se narodil roku 1866 v Hoješíně. Od roku 1888 vyučoval obchodní nauky v obchodní škole K. P. Kheila (syna)² v Praze. Od roku 1894 do roku 1919 byl ředitelem nově založené české obchodní akademie v Prostějově a od roku 1919 do svého odchodu do penze roku 1927 ředitelem obchodní akademie v Uherském Hradišti. Počínaje rokem 1902 zastával funkci inspektora obchodního školství pro české země, po vzniku Vysoké školy obchodní v Praze v roce 1919 byl jejím trvalým externím zkušebním komisařem pro účetnictví. V roce 1926 dosáhl titulu „vládní rada“. Knižně vydal *„Příspěvek k dějinám účetnictví“* (pod pseudonymem O. Chilwarský³), čtyřdílnou publikaci *„Učebnice účetnictví pro obchodní akademie“* (spolu s Ing. J. Fuksou), významný počet zpracovaných hesel v jedné z prvních českých ekonomických encyklopedií *„Slovník obchodně technický, účetní a daňový“* (vycházelo postupně v letech 1927 – 1940) a český překlad *„Pojednání“* L. Pacioliho. Prof. H. Raulich zemřel ve své „skleněné vile“ v Lázních Toušeni roku 1940, jen několik měsíců po vydání překladu.

Je pro něj charakteristické, že po celý svůj učitelský život byl výhradním zastáncem jednořadového personalistického přístupu k teorii účetních soustav, tj. účty v jeho pojetí jsou všechny bez výjimky prvky jediné skupiny, a to stavových účtů dlužníků (aktiva) a věřitelů (pasiva). Vycházel přitom z historicky doložených vývojových fází praktického účtování od jeho mlhavých počátků až do konce patnáctého století, který sám považoval za vyvrcholení i ukončení vývoje účetnictví. Píše o tom: „V XV. století končí dějiny účetnictví, neboť theorie

[#] Článek je zpracován jako jeden z výstupů výzkumného záměru *Rozvoj účetní a finanční teorie a její aplikace v praxi z interdisciplinárního hlediska* s registračním číslem MSM6138439903

^{*} Prof. Ing. Miloslav Janhuba, CSc. – profesor; Katedra finančního účetnictví a auditingu, Fakulta financí a účetnictví, Vysoká škola ekonomická v Praze, nám. W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3; <mjanhuba@vse.cz>.

¹ Část matematické učebnice *Summa de Arithmetica, Geometria, Proportioni et Proportionalita*, in foliis 198^R ad 210^V

² Karel Petr Kheil – syn pro odlišení od svého otce Karla Petra Kheila staršího, rovněž majitele a ředitele obchodní školy v Praze, autora originální účetní formy označované jako „Kheilovo účetnictví“. K. P. Kheil ml. měl ještě mladšího bratra, který rovněž provozoval obchodní školu v Praze, Napoleona Manuela Kheila. N. M. Kheil se věnoval matematice a je mj. rovněž považován za jednoho ze zakladatelů české entomologie.

³ „Chiluar“ je obráceně čtené „Raulich“.

účetnictví dokončila již jedno století dříve svůj vývoj a do dnešní doby se nezměnila, a změnit nemohla. Veškeré pokroky, jež se v účetnictví staly, netýkají se jeho teorie, nýbrž pouze techniky účetních zápisů, totiž jak upravit zápisy, aby způsobem snadným a úsporným vyhovovalo účetnictví svému účelu.“ (viz Raulich, 1939, sl. 377) Pro Raulicha se při účtování o nákladech a výnosech používají účty stejného druhu jako při účtování o pohledávkách a závazcích. Výsledek za období je u něj účetně zjištěn jako saldo (pasivního) účtu Ztráty a zisky. Tento přístup k charakteristice soustavy účtů po celou dobu jeho aktivního odborného života soupeřil s přístupem, který dnes označujeme jako dvouřadový materialistický přístup. Ten respektuje existenci řady stavových účtů aktiv a pasiv rozvahy současně s řadou proudových účtů nákladů a výnosů. Dvouřadový přístup poprvé užili na přelomu 19. a 20. století účetní teoretici Schär a Hügli, u nás před 2. světovou válkou prof. JUDr. J. Pazourek. (viz Janhuba, 2007, s. 57 a n.)

Lze říci, že prvořadou oblastí širšího Raulichova odborného zájmu prakticky po celý život byly dějiny účetnictví. Proto také první znění české verze Pacioliho *„Pojednání“*, známého rovněž jako *„Samostatný 11. traktát, o počtech a zápiscích“*, pořídil H. Raulich už v roce 1888 na základě německého překladu prof. Ernsta Ludwiga Jägera. Revidovanou podobu své verze pak v roce 1893 předložil tehdejší České zkušební komisi pro učitelství na vyšších obchodních školách jako písemnou práci u zkoušky z teorie účetnictví. Komise překlad označila za vynikající a doporučila jeho publikování. K tomu však došlo paradoxně až po celých 47 letech.

Mezitím připravil k tisku svůj český překlad *„Pojednání“* náš vynikající účetní historik a teoretik **Karel Petr Kheil (syn)**. I když jeho kniha byla na rozhraní let 1894/95 (tedy před 115 lety) už vysázena, Kheil tisk zastavil a dál na zlepšování překladu pracoval. Konečná verze jeho znění překladu zůstala bohužel jen v rukopise.

Hugo Raulich se úpravám překladu *„Pojednání“* věnoval, lze říci nepřetržitě až do posledních chvil před vydáním. Hodnotíme-li kvalitu jeho překladu, můžeme říci, že jde o dílo ve svém celku zdařilé rovněž po stylistické stránce. Pochopitelně, současné interpretace některých nejasných, sporných a problematických míst středověkého originálu nemohl Raulich znát, stejně jako dnešní živou diskusi účetních historiků o povaze Pacioliho textu, kterou znovu rozvířilo pětisté výročí vydání *Summy* v roce 1994. Raulich překládal z vlastního originálního výtisku *Summy* vydané 1494 v Benátkách nakladatelstvím Paganino di Paganini a znal rovněž druhé, tzv. Toskánské (Tuskulské) vydání z roku 1523. Je vysoce pravděpodobné, že v řadě míst se opíral o další překlady, ostatně již výše je uvedeno, že první českou verzi pořídil z Jägerovy verze německé. Raulichovo překladatelské úsilí bylo zcela mimořádné, jak vzpomínali pamětníci⁴. Snažil se stále vylepšovat a opravovat již jednou zpracované části, takže v konečné podobě jde o plynule zrevidovaný text, který bezpochyby snese srovnání s překlady do jiných jazyků, vydané v první polovině dvacátého století.⁵

Jako ukázkou Raulichovy překladatelské práce si na závěr uvedme část odstavce kapitoly 22 z Traktátu 11. L. Paciola, kde se hovoří o běžných výdajích (nákladech), v transkripci originálu a v české verzi H. Raulicha:

⁴ Např. prof. Dr. Jaroslav Kubeša na semináři pro studenty a pracovníky katedry účetnictví VŠE v Praze v roce 1976. Prof. Kubeša tu mimo jiné připomněl Raulichovo svérázné prosazování jednořadového pojetí soustavy účtů ve výuce na obchodní akademii. Raulich Kubešu jako začínajícího učitele dovedl ve své pracovně k pultiku, na kterém odpočíval rozevřený výtisk *Summy*, a měl mu říci: „Tady je to všechno už dávno uvedeno, nic nového k tomu nepřidáme, pane kolego!“

⁵ Čeština je spolu s angličtinou a ruštinou zastoupena nejméně dvěma verzemi překladu Traktátu 11., pořízenými do roku 1950.

Pacioli:	Raulich:
che per niu mo no possano essere cre ditrici: e quando cosi le trouassi seria errore nel libro. E pero i memoriale el dura cosi. In questo di habian pagato abastasi barcaroli, ligadori, pesadori etc. che carraro e scarcaro etc. le tali e tali cose etc. duc. tanti etc. Poi in lo giornale conuerra dir cosi. Per spese de mercantie: A casa contati: per barche e bastagi corde e ligatori de le tal cose itutto duc. tanti etc. val. L s g d. In lo quaderno dirai cosi Spesi d' mercantia, die dare adi tanti per cassa etc. val. L s g d. --	neboť žádným způsobem nemohou býti věřiteli a kdybys je tak měl, byla by chyba v knize. A tedy řekneš v memoriálu takto: Dnes jsme zaplatili nosičům, člunařům, vazačům, vážným atd., za nakládání a skládání atd., toho a toho atd. duk. tolik a tolik. atd. Poté v žurnálu bude nutno říci tak: Per náklady za zboží: Na pokladnu hotově: za čluny a nosičům, za provazy a vazačům, toho a toho, úhrnem duk. tolik a tolik, hodnota L s g d. V sešitě řekneš tak: Náklady na zboží mají dáti dne tolikátého per pokladna atd. hodnota L s g d. --

Pozn.: písmena *L s g d* jsou u Pacioliho analogií např. dnešního označení měny Kč, a vyjadřovaly částku lir (L), soldů (s), grošů (g) a denárů (d).

Závěr

Pacioliho Pojednání o účetnictví, které bylo až téměř do poloviny dvacátého století u nás známé pouze nevelké skupině odborníků, v češtině existovalo pouze v malém počtu otisků Kheilova překladu z konce devatenáctého století.

Jako editorský počín prvního řádu ve starší české odborné účetní literatuře můžeme proto bez velké nadsázky označit právě vydání Raulichova překladu v roce 1940. Zůstává velkou zásluhou redaktora předválečného Slovníku účetně-technického, obchodního a daňového, Ing. J. Fuksy, že tento překlad ke slovníku připojil.

Literatura

- [1] Janhuba, M. (2007): *Základy teorie účetnictví*. Praha, Oeconomica, 2007.
- [2] Raulich, H. (1939): *Účetnictví (dějiny)*, *Slovník obchodně technický, účetní a daňový*. Praha, STP, 1939.
- [3] Raulich, H. (1940): *Fra LUCA PACIOLO: Tractatus XI. particularis de computis et scripturis*. Praha, TPČP, 1940.

Český účetní historik a teoretik Hugo Raulich (1866 – 1940)

Miloslav Janhuba

ABSTRAKT

Medailon připomíná 70. výročí vydání českého překladu Samostatného pojednání č. 11, o účetnictví, z knihy L. Pacioliho Summa de arithmetica, geometria, proportii et proportionalita, vydané v Benátkách roku 1494. Překladatel Hugo Raulich dovršil téměř padesátiletou práci na české verzi v roce 1939 a jeho text vyšel jako samostatná příloha Slovníku obchodně-technického, účetního a daňového v roce 1940. Hugo Raulich několik měsíců po vydání překladu zemřel (19. 10. 1940).

Klíčová slova: Dějiny účetnictví; Překlad; Traktát 11., o počtech a zápiscích L. Pacioliho.

Czech Historian and Theorist Hugo Raulich (1866 – 1940)

ABSTRACT

This profile memorializes the 70th anniversary of the edition of 'Bookkeeping treatise', by Luca Pacioli in Czech version by Hugo Raulich. This treatise has been clearly translated by Raulich nearly fifty years and finally edited in 1940 as part of the economic encyclopedia 'Slovník obchodně technický, účetní a daňový'. Hugo Raulich passes away some months after this edition (October 19, 1940).

Key words: Accounting history; Translation; Bookkeeping Treatise 11., by L. Pacioli.

JEL classification: B16, M41.